

Ostijų detektyvas

Virgilija Guogienė,
VU bibliotekos Restauravimo skyrius

Vilniaus universiteto bibliotekoje surengtoje parodoje „Bibliotheca curiosa“ tarp kitų daiktų buvo eksponuojamas ir sutrupėjęs kalėdaitis. Jis rastas vienoje iš knygų. Kalėdaičio restauravimo procesas ne mažiau intriguojantis nei pati jo atsiradimo knygoje istorija.

Knyga, kurioje buvo rastas kalėdaitis – tai P. J. Tricalet „Biblioteca manualis ecclesiae partum“ („Bažnyčios tėvų parankinė biblioteka“), išleista 1783 m. Ji priklausė nepaprastai įdomiam žmogui – bernardinų kunigui Jurgui Pabrėžai, S. Daukanto ir M. Valančiaus amžininkui, draugui ir kraštiečiui. Ar negalėtų būti, kad tai jis, šis iškilus žmogus, amžininkų laikytas net šventuoju, ir įdėjo kalėdaitį į savo knygą?

Kas buvo Jurgis Pabrėža?

J. Pabrėža gimė 1771 m. Večių kaime (Skuodo r.) ūkininko šeimoje. Baigęs Kretingos gimnaziją aukso medaliu, dvejus metus mokėsi, kaip rašo M. Valančius, „Vilniaus akademijoje (Vyriausioje Lietuvos mokykloje) istorijos, anatomijos, botanikos, chemijos, chirurgijos, fizikos, prigimtų įstatymų, teologijos ir išguldymo Šv. Raštoto“. Prasidėjus T. Kosciuškos sukilimui, J. Pabrėža įsitraukė į jį. Numalšinus sukilimą, negalėdamas tapti mokslų

Vyriausioje Lietuvos mokykloje, įstojo į Varnių kunigų seminariją ir ją baigė. 1796 m. įšventintas kunigu. Ėjo kuno, vikaro pareigas įvairiose Žemaičių vietose, pagarsėjo pamokslais, kurių pasiklausyti rinkdavosi minios žmonių. M. Valančius savo „Žemaičių vyskupystėje“ apie kunigą J. Pabrėžą rašė: „Žmonės jo pamokslų kaip kokio apaštalo su didžia atidžia klauso ir nemažai gauna peno išganingo, nes taip yra už šventa turimas, jog tar-

si pats jo pasiromas jau draudžia žmones ir veda ant gero.“ Jis buvo pirmasis Lietuvos floros tyrinėtojas, kūrė botanikos terminus lietuvių (žemaičių) kalba, sudarė herbariumą, kuriame surinko apie 800 augalų rūšių. Tačiau pats svarbiausias J. Pabrėžos darbas buvo „Taislius auguminis“ – enciklopedinis leidinys, kuriame jis apibūdino 643 vietinius augalus.

Pažindamas augalus, turėdamas medicininių žinių ir matydamas paprastų žmonių skurdą ir plintančias ligas, kunigas J. Pabrėža iš vaistinių augalų gamindavo vaistus, mokė žmones jais gydytis. Kaip rašė amžininkai, „prie jo durų visada stovėdavo eilutė žmonių“. 1817 m. kunigas J. Pabrėža apsisprendė, davė įžadus ir įstojo į Kretingos pranciškonų (bernardinų) vienuolyną. Jis gavo Ambraziejaus vardą ir pagaliau ramiai galėjo užsiimti širdžiai miela veikla.

Tėvas Ambraziejus mirė 1849 m. spalio 30 d., palaidotas senose Kretingos kapinėse. Jo kapą iki šiol lanko žmonės. Kalbama, kad

kaip gydė žmones tėvas Ambraziejus būdamas gyvas, taip gydo juos ir po mirties. Tarpukariu vienuolių pranciškonų iniciatyva buvo pradėta rinkti medžiaga kunigo beatifikacijai, bet atejo 1940 metai ir viskas nutrūko.

J. Pabréžos rašytinis palikimas, jam gyvam esant, taip ir liko neišspausdintas. V. Biržiška raše: „Tikrai keistas ir kartu liūdnas likimas žmogaus, kurs pats vienas daugiausia lietuviškai (žemaitiškai) buvo parašės, negu visi kiti pirmosios XIX a. pusės lietuvių rašytojai kartu, gal išskyrus tik vieną Daukantą.“ Iki 1940 m. kunigo rankraščių rinkiniai ir knygos saugoti Kretingos vienuolyne. Jį uždarius, knygos ir rankraščiai išgabenti: dalis dingo, dalis buvo išsklaidyta po įvairias bibliotekas. 1971 m. Vilniaus universiteto bibliotekos Senų spaudinių skyriaus vedėjos E. Ulčinaitės iniciatyva iš J. Pabréžos knygų, esančių Vilniaus universiteto bibliotekos bendruose fonduose, buvo suformuotas atskiras J. Pabréžos fondas. Vienoje šio fondo knygų ir surastas minėtas kaledaitis.

Kaledaičio restauravimas

Pagal kaledaičio fragmentų averse matomas christogramų bei ornamentų detales ir lūžių linijas pabandžiau sudelioti kaledaitį. Paaiškejo, kad tai – ne vienas, o du nepilni kaledaičiai: pirmasis (mažesnis) susidejo iš 15 fragmentų, o antrasis (didesnis) – iš 7 fragmentų.

Sudeliojus reikėjo suklijuoti fragmentus. Ieškodama tinkamų klijų, eksperimentavau su kaledaičiu, likusiu nuo šv. Kaledų.

Restauratoriai dokumentams restauruoti kartais naudoja miltinius klijus, kuriuos verda iš aukščiausios rūšies kvietinių miltų ir vandens. Jie pagal sudėtį būtų labiausiai tikė kaledaičių fragmentams suklijuoti, nes ir kaledaičiai kepami tik iš aukščiausios rūšies kvietinių miltų ir vandens. Tačiau pabandžius miltinius klijais priklijuoti atlaužtą kaledaičio fragmentą paaiškejo, kad klijai, kuriems pagaminti naudojamas vanduo, kaledaičio fragmentams klijuoti netinka – kaledaitis iš karto težo. Teko ieškoti kitų klijų. Po kelių bandymų paaiškejo, kad tam labiausiai tinka spiritinis Klucelio G tirpalas. Šiais klijais ir buvo sukli-

juoti abu kaledaičiai. Pirmasis svėrė 0,69 g, antrasis – 0,93 g. Kaledaičiai buvo labai trapūs, todėl jų nugarinė puse sutvirtinta japonišku voratin-kliniu popieriumi. Restauruotiems kaledaičiams saugoti pagamintas dekliukas. Jame kaledaičiai bus saugomi kartu su knyga, kurioje buvo rasti.

Kaledaičiai ar ostijos?

Paroda „Bibliotheca curiosa“ sulaukė didelio pasisekimo. Ne pastebetė neliko ir eksponuojamų kaledaičiai. Tačiau tuo ši istorija nesibaigia. Kartą šio teksto autorei teko pabendrauti su kunigu J. Sasnauskui. Išklausęs kaledaičių istoriją ir apžiūrėjęs jų nuotraukas, pasakė, kad, jo nuomone, tai greičiausiai visai ne kaledaičiai, o ostijos, tik neapkarpytos...

S. Ranklienės ir I. Saudargienės knygoje „Bibliotheca curiosa“ tarp kitų publikuotų eksponatų galime rasti ir ostijas. Lieka neatsakytas svarbiausias klausimas – kas jėdo šias ostijas į knygą, kuri kažkada priklauso bernardinų kunigui J. Pabrézai?

Restauruotos ostijos ir kunigo J. Pabréžos knyga

R. Malaiškos nuotr.

Restauruotos
ostijos dėkliuke

R. Malaiškos nuotr.